

Pregledni znanstveni članak

■ Životinje u hrvatskom odštetnom pravu – odgovornost za štete od i štete na životinjama¹

Maja Bukovac Puvača²

Sažetak: U radu se prikazuju najspornija pitanja koja se javljaju pri primjeni općih i posebnih pravila o odgovornosti za štetu na situacije u kojima šteta potječe od ili nastaje na životinjama, ovisno o kvalifikaciji istih kao divljih ili domaćih, te posebne kategorije životinja kao kućnih ljubimaca. Tradicionalna građanskopravna kvalifikacija životinja kao stvari najviše dolazi do izražaja u odštetnom pravu i to u oba smjera – životinje kao „počinitelja“ štete i životinje kao objekta štetne radnje. Za odgovornost za štetu koju prouzroče životinje, osnovno je razlikovanje divljih životinja od onih koje to nisu. Za trenutno normativno uređenje odgovornosti za štetu koju prouzroče divlje životinje, ističe se da je nakratko dovelo do promjena u shvaćanjima koja su prevladavala u dosadašnjoj sudskoj praksi, ali i praksi osiguranja od tih šteta. Osim potencijalno odgovorne osobe, razlikuje se i vrsta, odnosno temelj odgovornosti, koja će biti objektivna (bez obzira na krivnju) ako se životinja može kvalificirati kao opasna stvar i subjektivna (na temelju krivnje) kada životinja nema karakteristike koje bi omogućile takvu kvalifikaciju. S druge strane, kod ozljeđivanja i usmrćenja životinje, odnosno situacije gdje je životinja objekt štetne radnje, na strani oštećenika se nalazi njen vlasnik, odnosno posjednik i životinja se promatra kao stvar koja je oštećena ili uništena štetnom radnjom. Vlasniku se, pod pretpostavkom da je šteta prouzročena namjernim kaznenim djelom može dosuditi i naknada u iznosu višem od tržišne vrijednosti životinje (afekcijska vrijednost).

Ključne riječi: divlje životinje, domaće životinje, objektivna odgovornost za štetu, krivnja, osiguranje od odgovornosti

1 Ovaj rad je financiralo Sveučilište u Rijeci projektom „Čovjek, životinje i nositeljstvo (subjektivnih) prava: tranzicija antropocentrične pravne paradigme prema pravima prirode“, br. uniri-iskusni-drustv-23-69.

2 Dr. sc. Maja Bukovac Puvača, redovita profesorica u trajnom izboru, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet

1. UVOD

Na odgovornost za štetu koju prouzroče životinje osim općih načela i pravila o odgovornosti iz Zakona o obveznim odnosima,³ primjenjuju se i posebni propisi, od kojih su, s obzirom na učestalost šteta, ali i brojnost spornih pitanja koja se uz njih vežu, svakako najznačajniji Zakon o lovstvu⁴ i Zakon o cestama.⁵ Zakon o zaštiti prirode⁶ sadrži odredbe o uređenju sustava zaštite prirode, a time i životinja kao njezinog dijela. Zakon o zaštiti životinja⁷ uređuje sustave zaštite životinja u pojedinim segmentima njihovog korištenja (u znanstvene svrhe, u svrhu proizvodnje, divljih životinja, kućnih ljubimaca, životinja u zoološkim vrtovima, cirkusima, na snimanjima, izložbama, smotrama, natjecanjima, predstavama), ukoliko su napuštene i izgubljene, te za vrijeme boravka u trgovinama za njihovu prodaju. U čl. 4. st. 1. ZZŽ sadrži definicije divljih životinja (toč. 4.), domaćih životinja (toč. 6.), izgubljenih životinja (toč. 7.), napuštenih životinja (toč. 15.), kućnih ljubimaca (toč. 10.) itd. Za pitanje odgovornosti za štetu koju pojedina životinja prouzroči, od same definicije iz ZZŽ-a bitnije su sve okolnosti slučaja o kojima će ovisiti kome se od potencijalno odgovornih osoba šteta može pripisati i kako kvalificirati njenu odgovornost.

2. ODGOVORNOST ZA ŠTETU KOJU PROUZROČE ŽIVOTINJE

2.1 Strogo zaštićene vrste i divljač

Republika Hrvatska ne odgovara za štetu koju prouzroče divlje vrste, osim u slučajevima određenim ZZZP-om (čl. 170. ZZZP). Sukladno ovoj odredbi, njena bi odgovornost bila isključena za sve štete osim onih koje prouzroče strogo zaštićene vrste pod pretpostavkama i uz ograničenja iz čl. 171. i 172. ZZZP. Sve fizičke i pravne osobe kojima bi strogo zaštićene vrste mogle prouzročiti direktnu imovinsku štetu, dužne su poduzeti sve dopuštene radnje i zahvate radi njena sprečavanja (čl. 171. st. 1. ZZZP), a u slučaju da njen nastanak time ne bi bilo moguće spriječiti, zatražiti i dopuštenje za provođenje zabranjenih radnji (čl. 171. st. 2.).⁸

3 Zakon o obveznim odnosima ("Narodne novine" br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22., 145/23., 155/23.), dalje: ZOO

4 Zakon o lovstvu ("Narodne novine" br. 99/18., 32/19., 32/20., 127/24.), dalje: ZL

5 Zakon o cestama ("Narodne novine" br. 84/11., 18/13., 22/13., 54/13., 148/13., 92/14., 110/19., 144/21., 114/22., 114/22., 4/23., 133/23.), dalje: ZC

6 Zakon o zaštiti prirode („Narodne novine“, br. 80/13., 15/18., 14/19., 127/19., 155/23.), dalje: ZZZP. Ovim je zakonom Republika Hrvatska uskladila zakonodavstvo s pravnom stečevinom Europske unije i pravnim aktima Vijeća Europe.

7 Zakon o zaštiti životinja („Narodne novine“, br. 102/17., 32/19., 78/24.), dalje: ZZŽ

8 To su mjere iz čl. 153. ZZZP-a (npr. namjerno hvatanje ili ubijanje, namjerno uznemiravanje, uklanjanje gnijezda, legla...) koje se odobravaju, odnosno izuzete su od zabrane pod pretpostavkama i postupcima iz čl. 155.-159. ZZZP).

Ukoliko mu životinje strogo zaštićenih divljih vrsta usprkos svih poduzetnih radnji i zahvata nanesu štetu, oštećenik ima pravo na njenu naknadu, ali samo u visini direktne imovinske štete, dok se izmakla korist ne nadoknađuje (čl. 172. st. 1. ZZP). Zbog isključivanja izmakle koristi i neimovinske štete iz naknade na koju oštećenik ima pravo bilo je predloženo pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti čl. 172. st. 1. ZZP-a s Ustavom, a koji prijedlog nije prihvaćen.⁹ Posebnim pravilnikom¹⁰ detaljno su uređeni postupak naknade, prijava i očevid štete, kriteriji njena izračuna, iznos i druga s tim povezana pitanja.

Prema definiciji ZZŽ-a divlje su sve životinje osim domaćih životinja, kućnih ljubimaca, službenih životinja i radnih životinja (čl. 4. st. 1. t. 4). Ova se definicija temelji na razlikovanju životinja s obzirom na funkciju koju one imaju u životu čovjeka, odnosno načinu na koji se čovjek njima služi a divljim se, dakle, smatraju sve životinje izvan neposredne kontrole čovjeka. ZL kao divljač definira „određene životinjske vrste koje slobodno žive u prirodi, na površinama namijenjenim za uzgoj ili intenzivni uzgoj i razmnožavanje u svrhu lova i korištenja“ (čl. 5. st. 1.). Divljač živi na lovištu¹¹ ili izvan njegova područja. Lovištem upravlja lovoovlaštenik, pravna ili fizička osoba koja je stekla pravo lova. „S obzirom na to da je divljač dobro od interesa Republike Hrvatske i ima njezinu osobitu zaštitu (...), te da sukladno pravnom statusu divljači, ona nije u ničijem vlasništvu, odgovorna za štetu je osoba koja je stekla pravo lova na temelju zakupa ili koncesije (lovoovlaštenik) (...).“¹² Također, „iako je divljač (...) dobro od interesa Republike Hrvatske i ima njenu posebnu zaštitu, (...) lovačko društvo na području na kojem je došlo do štetnog događaja odgovora za nastalu štetu kao vlasnik, odnosno kako upravlja lovištem, kao osoba kojoj je vlasnik povjerio divljač i inače ju je dužna nadgledati (...).“¹³

U lovištima nastaju različite štete od i na divljači,¹⁴ a oštećeniku koji je poduzeo sve mjere za sprječavanje štete u lovištu,¹⁵ lovoovlaštenik odgovara za štetu koju mu prouzroči divljač (čl. 80. st. 1. ZL).¹⁶ Oštećenik

9 Ustavni sud RH, U-I/1740/2014 od 26. listopada 2021. Iz ocjene Ustavnog suda u ovom pitanju treba izdvojiti naglašavanje razlike između štetne radnje i njome prouzročene štete koju prouzroči čovjek i štete koja nastane uslijed nagonskog djelovanja strogo zaštićenih divljih vrsta te prihvaćanje obrazloženja stručne preporuke na koju se pozivalo Ministarstvo da „iznos naknade štete koju počinu životinja strogo zaštićenih divljih vrsta nikako ne bi trebao biti veći od tržišne cijene „predmeta štete“, tj. usmrćene domaće životinje jer bi posljedica toga objektivno bila smanjenje ulaganja oštećenika u mjere zaštite.“ (t. 12.)

10 Pravilnik o naknadi štete od strogo zaštićenih životinja (NN 97/23).

11 U čl. 7. toč. 10. lovište je definirano kao „određena površina zemljišta koja je zaokružena prirodna cjelina u kojoj postoje ekološki i drugi uvjeti za uzgoj, zaštitu, lov i korištenje divljači i njezinih dijelova“.

12 Županijski sud u Splitu, GŽ 149/2017-3, od 18. ožujka 2020.

13 Županijski sud u Rijeci, GŽ 250/2018-2, od 30. listopada 2019.

14 To su štete koje divljač prouzroči svojim djelovanjem (šteta na poljoprivrednim kulturama, domaćim životinjama, gospodarskim ili drugim objektima), šteta prouzročene izvođenjem lova, šteta na divljači, šteta na lovnogospodarskim i lovnotehničkim objektima (čl. 78. ZL).

15 Čl. 79. st. 1. ZL: „oštećenik je dužan na primjeren način i na svoj trošak kao dobar gospodar poduzeti mjere, dopuštene radnje i zahvate u svrhu zaštite svoje imovine od nastanka takve štete“

16 Za ovu je odredbu bilo predloženo pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom u kojem se isticalo da bi za štetu trebali solidarno odgovarati i lovoovlaštenik i Republika Hrvatska kao nositelj prava lova, a koji

nema pravo na naknadu štete ukoliko ne poduzima mjere, dopuštene radnje i zahvate ili ne dopušta lovoovlašteniku provođenje mjera za sprječavanje nastanka štete od divljači, odstrani sredstva za sprječavanje štete, namjerno ošteti ili odstrani objekte za sprječavanje štete. Tako je utvrđeno da nema odgovornosti lovoovlaštenika u slučaju u kojem je on poduzimao mjere zaštite: „(...) na način da je ogradio lovište prema poljoprivrednim parcelama ogradom od žičanog pletiva visine 1,20 m i s vanjske strane ograde (...) postavio električnog pastira, vlasnicima poljoprivrednih parcela dao kemijska sredstva – repelente te vršio redovite odstrelje divljači (...)“¹⁷, a tužitelj nije ispunjavao svoje obveze: „(...) držao ovce na ispaši do zimskog perioda, a nakon tog perioda više nije vodio brigu o električnom pastiru i nije ga uključivao tako da električni pastir više nije bio u funkciji te su divlje svinje ulazile na nekretninu, rovale i radile štetu, kao i da nije podizao repelente (...) jer je smatrao da to ne predstavlja nikakvu zaštitu od divljači (...)“.¹⁸

Najviše sporova svakako izaziva šteta koja nastane naletom vozila na divljač. Prema nekim dostupnim podacima, godišnje se desi oko 4.000 slučajeva naleta divljači na vozila,¹⁹ pa se svakako ne radi o zanemarivom broju šteta. Na javnim cestama i drugim javnim površinama izričito je zabranjeno ustanoviti lovište (čl. 11. st. 2. toč. 5. ZL), ali ono se njima ne prekida, jer lovište predstavlja zaokruženu prirodnu cjelinu. Zato za odgovornost za štetu koja nastane na javnoj cesti, osim osobe koja je upravljala vozilom, kao odgovorne osobe konkuriraju lovoovlaštenik i osoba koja upravlja tom cestom. Kako posebnim propisima primjereno urediti taj slučaj odgovornosti pitanje je kojim se već dva desetljeća bavi naš zakonodavac.²⁰

Trenutno važeći čl. 80. st. 6. ZL glasi: „*Za štetu nastalu naletom vozila na divljač odgovara se na sljedeći način: – vozač ako se utvrdi da je upravljao vozilom protivno odredbama propisa kojima je uređeno područje o sigurnosti prometa na cestama i postojećim prometnim znakovima izričitih naredbi – lovoovlaštenik na čijem je lovištu nastala šteta ako se utvrdi da je šteta nastala zbog provođenja lova.*“

Ova je odredba u teoriji izazvala oštre kritike jer se iz njene formulacije mogla iščitati namjera zakonodavca da lovoovlaštenici odgovaraju isključivo za štete koje nastanu zbog provođenja lova (Jelušić, 2023;

prijedlog nije prihvaćen (Ustavni sud RH, U-I/4854/2019, od 10. ožujka 2020.).

a za štetu bi trebali solidarno odgovarati i lovoovlaštenik i Republika Hrvatska kao nositelj prava lova, kako je to bilo u ranijim zakonima koji su regulirali tu materiju.

17 Županijski sud u Zadru, GŽ 435/2019-2 od 23. travnja 2020.

18 Županijski sud u Zadru, GŽ 435/2019-2 od 23. travnja 2020.

19 Oko 4000 slučajeva godišnje: Što učiniti nakon naleta vozila na divljač?! – Revija HAK (posjećeno dana 25. ožujka 2025.)

20 Za razvoj normativnog uređenja ove odgovornosti za štetu vidi: Ćesić i Šutić, 2021:124-127.

Ćesić i Šutić, 2021; Stokić, 2019) suprotno do tada ustaljenoj sudskoj praksi da je lovoovlaštenik, na temelju ZOO-a objektivno odgovoran za štete koje prouzroči divljač na cesti jer ona predstavlja opasnu stvar.²¹ Iako se može raspravljati o stvarnopravnom statusu divljači,²² to ne treba nužno poistovjetiti s pitanjem potencijalne odgovornosti za štetu koju ona prouzroči. U dijelu sudske prakse odredba čl. 80. st. 6. ZL-a zaista se bila počela tumačiti na način da lovoovlaštenik odgovara samo za štetu koja nastane zbog provođenja lova, ali iako nije prihvatio prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti čl. 80. st. 6. ZL-a s Ustavom,²³ Ustavni je sud jasno istaknuo da ta odredba ne uređuje situaciju u cijelosti i nije isključena primjena općih načela i pravila o odgovornosti sadržanih u ZOO-u. Istaknuo je uvjerenje da će sudska praksa naći rješenja kojima neće svu odgovornost prevaliti na građane već će „odštetnu odgovornost za štete od divljači tumačiti sukladno općim načelima odštetne odgovornosti, odnosno na način kojim će pridonijeti razvoju i očuvanju prirodnog bogatstva i raspodjeli tereta odgovornosti za štetu između države, lovoovlaštenika i vozača“.²⁴

U skladu s navedenim, sudska se praksa „vratila“ na kvalificiranje divljači kao opasne stvari za koju lovoovlaštenik odgovara bez obzira na krivnju, odnosno nastavljena je primjena općih načela i pravila o objektivnoj odgovornosti iz ZOO-a. „(...) u slučaju kada je došlo do štete na vozilu naletom vozila na divljač kada se nije provodio lov (kao što je to u ovom predmetu), za odgovornost za štetu mjerodavne su odredbe Zakona o obveznim odnosima (...) budući da Zakonom o lovstvu kao *lex specialis* nije propisano tko odgovara za štetu nastalu na vozilu u slučaju naleta divljači na vozilo u području lovišta kojim gospodari osiguranik tuženika kada se nije provodio lov, tada valja primijeniti odredbe ZOO-a kojima se uređuje odgovornost za štetu. Divljač koja se kreće na javnoj cesti je opasna stvar (...) neovisno o tome koji se zakon primjenjuje (Zakon o lovstvu ili Zakon o obveznim odnosima). (...) neovisno o tome obavlja li se ili ne obavlja lov divljači, divljač koja se nalazi na cesti uvijek predstavlja opasnu stvar budući da ona (divljač) čini povećanu opasnost prouzročenja štete na vozilima koja se kreću tom cestom. Upravo zbog navedenog, za štetu koja je nastala uslijed naleta vozila na divljač koja se nalazila na cesti lovoovlaštenik (odnosno njegov osiguratelj u smislu članka 964. stavka

21 Vidi npr.: Županijski sud u Rijeci, Gž-372/2016-2 od 16. svibnja 2017., Županijski sud u Varaždinu, Gž-189/17-3 od 2. listopada 2018., Županijski sud u Varaždinu, Gž-2401/2017-3 od 30. svibnja 2019., Županijski sud u Varaždinu, Gž-102/2019-3 od 22. kolovoza 2019. i Županijski sud u Zadru, Gž-1475/16-2 od 16. siječnja 2018.

22 U ovom se postupku Ministarstvo poljoprivrede očitovalo kako „vlasništvo nad živom divljači nije definirano budući da slobodno živuća divljač u lovištu nema gospodara odnosno prirodni je događaj“ i da „ceste nisu lovište te lovoovlaštenik na njima ne smije provoditi mjere i radnje propisane Zakonom o lovstvu nego je prelaženje divljači preko ceste prirodni događaj te smatramo da za štetu od divljači u prometu odgovornost nikako ne smije snositi isključivo lovoovlaštenik“. Nadalje, Ministarstvo smatra „dvojbene uopće i svrstavanje divljači u opasne stvari, jer ne samo da je divljač prirodni događaj već nema ni vlasnika dok je živa“. (Ustavni sud RH, U-I/4249/2018 od 18. lipnja 2019., IV. toč. 7. Rješenja).

23 Ustavni sud RH, U-I/4249/2018 od 18. lipnja 2019.

24 Ustavni sud RH, U-I/4249/2018 od 18. lipnja 2019., toč. 14.

1. ZOO-a) i nadalje odgovara po načelu objektivne odgovornosti sukladno odredbama članka 1063.-1067. ZOO-a u vezi članka 76. stavka 2. ZOL-a.“²⁵

Za razliku od potencijalne objektivne odgovornosti lovoovlaštenika, odgovornost subjekata koji upravljaju javnim cestama je čl. 50. ZC-a²⁶ izričito propisana kao subjektivna, odnosno odgovornost na temelju krivnje:

„(1) Za štetu trećim osobama nastalu na javnoj cesti zbog naleta na divljač odgovara se po osnovi krivnje.

(2) Pravna osoba koja upravlja javnom cestom, odnosno koncesionar odgovara za štetu iz stavka 1. ovoga članka nastalu na javnoj cesti ukoliko javna cesta, na zahtjev osobe koja gospodari lovištem, nije označena prometnom signalizacijom i opremom sukladno posebnim propisima.“

Presuđeno je tako da postoji odgovornost Hrvatskih cesta kada je: „(...) lovačko društvo »J«. iz D., koje gospodari lovištem uz javnu cestu na kojoj se dogodila prometna nezgoda (...) uputilo zahtjev Hrvatskim cestama, Ispostavi O., radi postavljanja znakova upozorenja »divljač na cesti« i ograničenja brzine, a po kojem zahtjevu tuženik nije postupio.“²⁷

Za štetu koju divljač prouzroči na autocesti odgovaraju Hrvatske autoceste d.o.o. (HAC), pri čemu, prema sudskoj praksi, već sama činjenica da se divljač nalazila na autocesti ukazuje na propust u njenom održavanju. „... Kada je utvrđeno da se divljač nalazila na kolniku autoceste samim time dokazan je propust u održavanju autoceste od strane pravne osobe koja upravlja autocestom. Na tuženiku je teret dokazivanja činjenice da nije bilo njegovih propusta u održavanju autoceste pri čemu tužitelj nije dužan konkretizirati svaki pojedini propust ili štetnu radnju zbog kojih se divljač zatekla na kolniku autoceste.“²⁸ Lovačka društva koja upravljaju lovištem uz autocestu nisu dužna HAC-u postavljati zahtjeve za postavljanjem prometne signalizacije, jer ona mora biti opremljena odgovarajućom zaštitnom ogradom cijelom svojom dužinom upravo u svrhu zaštite prometa od divljači i drugih životinja. „Upravo činjenica da se divljač (divlja svinja) našla na kolniku autoceste ukazuje da je postojalo oštećenje u zaštitnoj ogradi (...) lovačko društvo nije ovlašteno, niti dužno kontrolirati je li žičana ograda uz autocestu pravilno postavljena

25 Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž146/2023-3 od 26. svibnja 2023.; Vidi i: Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 5681/2021-3 od 1. rujna 2022.; Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 4392/2022-3 od 18. listopada 2023.

26 Zakon o cestama, "Narodne novine" br. 84/11., 18/13., 22/13., 54/13., 148/13., 92/14., 110/19., 144/21., 114/22., 114/22., 4/23., 133/23. (dalje: ZC)

27 Županijski sud u Zadru, Gž 741/2018-2 od 29. travnja 2019.

28 Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 2767/2022-2, od 22. prosinca 2022.

te je li održavana, već je to isključivo zakonska obveza pravne osobe koja upravlja javnom cestom.“²⁹ Nadalje, „sama činjenica što je tuženik obavio redovitu ophodnju spornog dijela autoceste i što tom prilikom nisu nađena oštećenja na zaštitnoj ogradi, ne znači da nema tuženikovog propusta u održavanju ili postavljanju zaštitne ograde (...). To iz razloga što je tuženik kao osoba koja upravlja autocestom bio dužan postaviti i održavati žičanu ogradu koja bi spriječila izlazak divljači na autocestu, a u konkretnom slučaju na kolniku autoceste našla se divljač (čagalj), što ukazuje na to da zaštitna ograda nije bila pravilno postavljena, ili da ograda nije dovoljno visoka da spriječi ulaz divljači, jer da je bila, tada se ne bi moglo dogoditi da se divljač nađe na prostoru kolnika autoceste.“³⁰

Navedena presumpcija da sama činjenica da se divljač našla na autocesti ukazuje na propust u održavanju i postavljanju žičane ograde, odnosno odgovornost HAC-a, ne može se primijeniti na slučajeve kada štetu prouzroči divlja životinja koja leti. Ne postoji obveza postavljanja zaštitne mreže niti neke druge mjere za odvratanje ptica iznad čitave trase autoceste, pa se let divljih ptica iznad nje ne može pripisati krivnji koncesionara.³¹ U okviru primjene subjektivne odgovornosti za štetu takva se šteta može kvalificirati kao posljedica slučaja i nije obuhvaćena odgovornošću.

Posebno se izazovnim u našem pravnom sustavu pokazalo pronalaženje rješenja koje bi oštećenima osiguralo brzo i pravično obeštećenje za štetu koju im prouzroče divlje životinje. Tome bi, naravno, trebalo služiti osiguranje, ono od odgovornosti potencijalno odgovornih subjekata, ali i kasko osiguranje kojim je taj rizik obuhvaćen.³² Budući da je tijekom razvoja normativnog uređenja odgovornosti za ovu štetu osiguranje od te odgovornosti postalo potencijalno odgovornim subjektima nedostupno, država je pokušala problem riješiti jedinstvenom policom osiguranja čiji je ugovaratelj bio Hrvatski lovački savez, a premiju plaćala sama država.³³ Međutim, zbog izostanka interesa osiguratelja, zadnje štete pokrivene tom jedinstvenom policom su bile one nastale do 31. svibnja 2022. Sve štete

29 Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 1432/2024-2 od 3. prosinca 2024.

30 Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 2424/2023-2 od 4. prosinca 2024.

31 U medijima je kao bizarnost okarakteriziran slučaj u kojem je šteta nastala naletom galeba na autocesti: <https://www.vecernji.hr/vijesti/tko-odgovara-za-stetu-kad-na-vozilo-na-autocesti-naleti-galeb-1846693> (pristup: 24. ožujka 2025.) Bez ulaženja u analizu okolnosti konkretnog slučaja, smatramo potrebnim istaknuti da ga je, iz razloga što je prouzročena šteta isključivo imovinske prirode i relativno niskog iznosa, možda i moguće prikazati kao zanimljivost i/ili bizarnost, ali to svakako nisu oni slučajevi koji završe sa težim posljedicama, uključivo i smrtnim ishodima. Ono na što svakako slučajevi poput ovog mogu jasno ukazati je problem odgovarajućeg rješavanja naknade za takve štete, takvog kojim će se izbjeći opterećivanje sudova sporovima u kojima troškovi postupaka prelaze iznose utuženih glavnica.

32 Problem osiguranja navedenih šteta svakako zaslužuje detaljnu obradu, ali prelazi okvire ovoga rada.

33 Hrvatski lovački savez bi nakon što bi Ministarstvo poljoprivrede provelo natječaj, zaključivao ugovor o osiguranju s na tom natječaju izabranim osigurateljem. Premiju osiguranja je financiralo to ministarstvo, a osigurana je bila izvanugovorna odgovornost svih ovlaštenika u Republici Hrvatskoj. Zadnje štete pokrivene tom jedinstvenom policom jesu one koje su nastale u periodu od 1. lipnja 2021. do 31. svibnja 2022. godine, za koji je period osiguratelj bilo Euroherc osiguranje d.d. kojem su se podnosile prijave šteta. Vidi: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ribarstva - Prijava štete od divljači u prometu, (pristup: 24. ožujka 2025.).

nastale nakon tog datuma prijavljuju se direktno Hrvatskom lovačkom savezu,³⁴ koji obrađuje pristigle prijave, a naknadu, preko Ministarstva poljoprivrede, isplaćuje država.

2.2 Domaće životinje

Domaće životinje su: „(...) životinje koje je čovjek pripitomio i udomaćio i koje uzgaja radi proizvodnje hrane, hrane za životinje i nusproizvoda životinjskog podrijetla koje nisu za prehranu ljudi (...) te u druge gospodarske svrhe“ (čl. 4. st. 1. t. 6. ZZŽ). Za sam temelj odgovornost za štetu koju prouzroče domaće životinje ne postoje posebni propisi, ali ZZŽ detaljno propisuje načela njihova držanja i obveze fizičkih i pravnih osoba koje ih drže (nastambe, njega, kretanje, hranjenje itd.)³⁵ Neodgovarajući uvjeti držanja i postupanja životinje čine opasnima što su: „(...) životinje koje zbog neodgovarajućih uvjeta držanja i postupanja s njima mogu ugroziti zdravlje i sigurnost ljudi i životinja te koje pokazuju napadačko ponašanje prema čovjeku“ (čl. 4. st. 1. t. 20. ZZŽ). U slučaju nastanka štete koja se može dovesti u vezu s povredom propisanih standarda držanja, neovisno o tome je li životinja postala opasna (što povlači objektivnu odgovornost), šteta koju domaća životinja prouzroči može se pripisati krivnji njenog vlasnika odnosno uzgajivača.

Tijekom dugogodišnje primjene odredbi ZOO-a sudska praksa nije pokazala kolebanja i jedinstvena je u shvaćanju da vlasnik domaće životinje za štetu koju ona prouzroči može odgovarati i objektivno i na temelju krivnje. „Primjena propisa o odgovornosti za naknadu štete po kriteriju krivnje ili po kriteriju o odgovornosti od opasne stvari (domaće životinje), ovisi o pasmini (vrsti) domaće životinje.“³⁶ Ovisno o uobičajenom ponašanju, domaće životinje mogu ali ne moraju biti opasne stvari (Bukovac Puvača et. al., 2015:112), što sud procjenjuje u svakom pojedinom slučaju. Konj koji je bez nadzora predstavlja opasnu stvar pa vlasnik odgovara bez obzira na krivnju. Tako je „(...) tuženik obvezan da naknadi štetu iz štetnog događaja, jer je utvrđeno da je štetu izazvao konj, vlasništvo tuženika koji je bio slobodan bez nadzora, te se kretao preko otvorene ceste,³⁷ „(...) jer konj slobodan i bez nadzora u blizini prometne ceste jeste opasna stvar.“³⁸

„Imajući u vidu da su konji cijeli dan ostavljeni bez nadzora, očito nedovoljno čvrsto sputani i time omogućeni u nekontroliranom kretanju

34 Vidi: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ribarstva - Prijava štete od divljači u prometu, (pristup: 24. ožujka 2025.)

35 Vidi čl. 38.-46. ZZŽ.

36 Županijski sud u Varaždinu, Gž 198/03-2 od 10. veljače 2003., Sentenca.

37 VSRH Rev 987/2001-2 od 6. lipnja 2001.

38 VSRH, Rev 2678/1993-2 od 19. listopada 1994.

prostorom (...) pa imajući u vidu veličinu i težinu konja, takav konj bez nadzora predstavlja opasnu stvar.“³⁹ „(...) Preplašeni konj je veoma opasna životinja zbog svoje velike težine i snage.“⁴⁰

„Stoka koja se kreće prometnicom mora biti pod nadzorom, tako da ne ometa normalno odvijanje prometa motornih vozila. U konkretnom slučaju svinje tuženika kretale su se prometnicom samo pod njegovim nadzorom, tako da on u takvim okolnostima nije mogao objektivno spriječiti da neka od više svinja naglo promijeni pravac kretanja i time onemogući normalno odvijanje prometa motornih vozila, što je u konkretnom slučaju i uslijedilo.“⁴¹ U ovom je slučaju sud utvrdio da vlasnik svinja odgovara za štetu na automobilu po načelu krivnje.

Sud je utvrdio da postoji doprinos tužitelja nastanku štete kada „(...) tužena ne samo što nije kao gonič stoke držala svinju što je moguće bliže desnoj ivici puta, već je svinju ostavila na putu i bez nadzora nalazila se na suprotnoj lijevoj strani kolnika gledano u pravcu kretanja tužitelja, te kada je tužitelj koji je upravljao svojim osobnim automobilom upravljao većom brzinom od one koja je bila dopuštena, neprilagođen uvjetima na kolniku (...).“⁴²

2.3 Kućni ljubimci

Kućne ljubimce ZZŽ definira kao „(...) životinje koje čovjek drži zbog društva, zaštite i pomoći ili zbog zanimanja za životinje“ (čl. 4. st. 1. t. 10.). „Veći broj koza, ovaca i peradi koji se drže u štali, ne smatra se kućnim ljubimcima, koje bi bilo dozvoljeno držati u kući i okućnici na području grada.“⁴³ Zabranjeno je držanje i postupanje s kućnim ljubimcima na način koji ugrožava zdravlje i sigurnost ljudi, posebice djece te životinja (čl. 51. st. 2. ZZŽ), kao i njihovo kretanje na način koji ugrožava zdravlje i sigurnost ljudi i životinja (čl. 51. st. 3. ZZŽ). Odgovarajućim odgojem i/ili školovanjem ili mjerama u odnosu na držanje i kretanje kućnog ljubimca, njegov vlasnik mora osigurati da životinja nije opasna za okolinu (čl. 53. st. 1.). Detaljnije uvjete i način držanja kućnih ljubimaca svojim općim aktima propisuju predstavnička tijela jedinica lokalne samouprave (čl. 51. st. 5. ZZŽ), a one imaju posebne obveze (i odgovornosti) u pogledu zaštite napuštenih i izgubljenih životinja.⁴⁴

U sudskoj se praksi psi tradicionalno smatraju opasnim stvarima,

39 Županijski sud u Splitu, Gž 2917/2005 od 3. ožujka 2009.

40 VSRH, Rev 1595/1990-2 od 20. studenog 1990.

41 VSRH, Rev 1415/1998-2 od 18. travnja 2001.

42 VSRH, Rev 762/1992-2 od 3. lipnja 1992.

43 Visoki upravni sud Republike Hrvatske, Us 3280/2011-6, od 20. ožujka 2013.

44 Vidi infra 2.4.

posebno kada se radi o psima čuvarima ili psima koji zbog svoje građe i nekontroliranog ponašanja predstavljaju povećanu opasnost. „Pas njemački ovčar (...) kao i npr. pas doberman i sl. zbog svoje osobite građe a ponekad i nekontroliranog ponašanja uz mogućnost napada na ljude pa i druge životinje predstavljaju povećanu opasnost za okolinu (...)“⁴⁵, „(...) psi pasmine tornjak općepoznato spadaju u opasniju pasminu pasa.“⁴⁶ „Već sama okolnost da je pas iznenada napao tužitelja oborivši ga na tlo opravdava ocjenu sudova da je riječ o životinji od koje potječe povećana opasnost štete (...)“.⁴⁷ Posebnim je pravilnikom⁴⁸ propisano koji se psi smatraju opasnim,⁴⁹ pa se u slučaju da oni prouzroče štetu ne bi moglo dokazivati suprotno. Vlasnicima opasnih pasa nametnuta su posebna ograničenja u pogledu njihova čipiranja, kastracije, smještaja, isticanja upozorenja na opasnost, izvođenja na javne površine, obveza provođenja testa stupnja socijalizacije te zabrana ustupanja drugoj osobi na čuvanje i privremeni smještaj osim u slučaju osiguranja veterinarskog tretmana.⁵⁰

„Žalitelj je propustio voditi računa o psu kojeg mu je vlasnica povjerila na čuvanje, na način koji bi primjeren pa se stoga ne može osloboditi obveze naknade štete koju je tužitelj pretrpio na svojem vozila, nakon što je udario u tog psa, bez obzira što u evidenciji Veterinarske stanice nije evidentiran kao vlasnik psa. Kako će to između sebe razriješiti vlasnica psa, koja je tužitelju isplatila nastalu štetu i tuženik, kojem je psa povjerila na čuvanja, nije od pravnog značaja za konačni ishod ovog spora.“⁵¹

2.4 Izgubljene i napuštene životinje

Prema ZZŽ-u izgubljena životinja je: „(...) životinja koja je odlutala od vlasnika i on je traži“ (čl. 4. st. 1. t. 7.), a napuštena je: „(...) životinja koju je vlasnik svjesno napustio, kao i životinja koju je napustio zbog više sile kao što su bolest, smrt ili gubitak slobode te životinja koje se vlasnik svjesno odrekao“ (čl. 4. st. 1. t. 15.). Status životinje kao izgubljene ili napuštene, bitan je za odgovor na pitanje tko odgovara za štetu koju te životinje prouzroče. „Pas koji, krećući se ulicom ili drugom javnom površinom bez nadzora, prouzroči štetni događaj ne smatra se „psom lualicom“ ili napuštenim psom ukoliko je poznat njegov držatelj odnosno vlasnik,

45 VSRH, Rev 859/1994-2 od 10. siječnja 1996.

46 Županijski sud u Varaždinu, Gž 1651/2019-2 od 3. ožujka 2020.

47 VSRH, Rev 1142/2004-2 od 4. siječnja 2005.

48 Pravilnik o opasnim psima, "Narodne novine" br. 117/08., 102/17. (dalje: POP)

49 To je „a) bilo koja jedinka te vrste, podrijetlom od bilo koje pasmine koja je: ničim izazvana, napala čovjeka i nanijela mu tjelesne ozljede ili ga usmrtila, ničim izazvana napala drugog psa i nanijela mu teške tjelesne ozljede ili je uzgajana i/ili dresirana za borbe pasa ili zatečena u organiziranoj borbi s drugim psom i b) pas pasmine terijera tipa bull koji ne potječe iz uzgoja iz članka 8. stavka 1. ovog Pravila (pit bull terijer) i njegovi križanci.“ (čl. 2. st. 1. POP)

50 Vidi čl. 5. st. 5.-8. POP.

51 Županijski sud u Rijeci, Gž 444/2019-2 od 15. svibnja 2019.

pa za takvu štetu ne odgovara grad kao jedinica lokalne samouprave već držatelj odnosno vlasnik psa.⁵² U slučaju gubitka kućnog ljubimca vlasnik mora u roku od tri dana prijaviti njen nestanak skloništu za životinje, a u roku od četrnaest dana od dana gubitka psa prijaviti veterinarskoj organizaciji ili ambulanti veterinarske prakse koja je ovlaštena za vođenje Upisnika kućnih ljubimaca (čl. 67. st. 1. ZZŽ).

Jedinice lokalne samouprave obvezne su organizirati i financirati poslove sakupljanja napuštenih ili izgubljenih životinja.⁵³ „Obavljanje tih poslova jedinica lokalne samouprave može sama organizirati, a može ih ugovorom povjeriti nekoj drugoj pravnoj osobi, no time ne može isključiti svoju odgovornost za štetu koja bi proistekla iz propusta u obavljanju navedenih poslova (...) za štete koje druge osobe pretrpe u svezi sa obavljanjem poslova zbrinjavanja napuštenih životinja jedinica lokalne samouprave odgovara po principu presumirane krivnje (...)“⁵⁴

3. ODGOVORNOST ZA ŠTETU PROUZROČENU NA ŽIVOTINJI

3.1 Strogo zaštićene vrste i divljač

Za štete na jedinkama strogo zaštićenih divljih vrsta visina naknade utvrđuje se prema Odštetnom cjeniku, a naknada se plaća Republici Hrvatskoj (čl. 174. st. 6. i 7. ZZP). Za štetu na divljači koja je prouzročena protupravnim radnjama na samoj divljači ili u prostoru,⁵⁵ objektivno odgovara počinitelj tih radnji, odnosno vlasnik stvari ili životinje od kojih takva šteta potječe, a nadoknađuje se lovoovlašteniku prema Odštetnom cjeniku (čl. 80. st. 3. ZL).⁵⁶

3.2 Domaća životinje i kućni ljubimci

Vlasnici domaćih životinja i kućnih ljubimaca imaju pravo na naknadu štete koja im nastane protupravnim radnjama čiji su te životinje bile objekt. Kada protupravnu radnju izvrše drugi pravni subjekti (fizičke ili pravne osobe), ne postoje posebna pravila o odgovornosti, odnosno vlasnici imaju pravo na naknadu štete prema općim pravilima o odgovornosti kao za oštećenje ili uništenje neke druge stvari u njihovu vlasništvu. Kada su „štetnici“ divlje životinje, primjenjuju se ranije navedena pravila o

52 Županijski sud u Bjelovaru, Gž 611/09-2 od 16. travnja 2009.

53 Čl. 61.-71. ZZŽ.

54 Županijski sud u Bjelovaru, Gž 359/2009-2 od 17. rujna 2009.

55 Čl. 78. toč. 3. ZL: „šteta na divljači je imovinska i ekološka šteta čiji je uzrok protupravno uništenje, oštećenje ili prisvajanje divljači, njezinih legala i gnijezda ili su prouzročene posredno protupravnim radnjama u prostoru, kojima se mijenjaju ili uništavaju staništa, prirodni prolazi i drugi važni činitelji bitni za opstanak divljači“

56 Za štete većih razmjera, ako postupak za naknadu štete ne pokrene lovoovlaštenik, pokreće ga u ime Republike Hrvatske nadležno državno odvjetništvo (čl. 80. st. 5. ZL).

odgovornosti države (za direktne imovinske štete od strogo zaštićenih vrsta), odnosno lovoovlaštenika.

Mogućnost da se naknada štete dosudi u iznosu koji je utvrđen primjenom subjektivnog kriterija, u visini vrijednosti koju je stvar imala za oštećenika (tzv. afekcijska cijena), propisana u čl. 1089. st. 4. rijetko se koristi u našem pravu (Bukovac Puvača et. al., 2015:231). Pretpostavka za njenu primjenu je da je stvar uništena ili oštećena kaznenim djelom počinjenim s namjerom. Do sada se u našoj sudskoj praksi afekcijska cijena priznavala upravo u slučajevima usmrćenja kućnih ljubimca: „Kada je gubitak psa uzrokovan umišljajnim krivičnim djelom, oštećenik ima pravo na naknadu prema vrijednosti koju stvar ima za njega, i to po cijenama u vrijeme presuđenja.“⁵⁷ „Ako je protupravna radnja tuženika bila usmjerena prema stvari u suvlasništvu tužitelja (životinji - mački), tada tužitelj ima pravo samo na naknadu imovinske štete prema vrijednosti koju je ta stvar imala za njega (afektivna vrijednost), ali ne i pravo na pravičnu novčanu naknadu neimovinske štete zbog povrede prava osobnosti na duševno zdravlje.“⁵⁸

4. ZAKLJUČAK

Iz prikazanog, trenutno važećeg normativnog uređenja odgovornosti za štetu od i štetu na životinjama, te njegove primjene u sudskoj praksi, smatramo da možemo izvesti nekoliko zaključaka. Od temeljnog je značaja podjela na domaće i divlje životinje. Ove prve (domaće) nisu u teoriji ni u sudskoj praksi u pogledu odgovornosti za štetu izazivale velike dvojbe. Domaće životinje tretiraju se kao stvari, a s obzirom na svoje prirodne karakteristike, ali i okolnosti konkretnih slučajeva, za štetu koju one prouzroče njihovi vlasnici odgovaraju prema općim pravilima o odgovornosti, na temelju presumirane krivnje ili na temelju objektivne odgovornosti, ako se radi o opasnim stvarima. S obzirom na, u našem pravu relativno novije, detaljno uređenje uvjeta držanja i postupanja sa životinjama (čiji je glavni izvor ZZŽ), zakonske obveze njihovih vlasnika i/ili posjednika, čine jasan okvir unutar kojeg se treba procijeniti je li konkretna životinja u konkretnom slučaju postala opasna.

Za divlje životinje, s druge strane, pitanje tko treba i prema pravilima koje odgovornosti, odgovarati za štetu koju prouzroče, vezano je uz činjenicu da one žive slobodno u prirodi i čovjek ima malu ili nikakvu mogućnost njihova kontroliranja. Ipak, iako se ne može pod neposrednom kontrolom imati divlje jedinke, mogu se poduzimati mjere kontrole prostora kojim se one kreću i preventivno utjecati na način da se koliko je to moguće spriječe

57 VSRH, Rev 759/92 od 3. lipnja 1992.

58 Županijski sud u Varaždinu, GŽ-1113/12-2 od 11. prosinca 2013.

štete koje one mogu prouzročiti. Za to je zadužena država, odnosno subjekti kojima je povjerila nadgledanje divljači. Zato se lovoovlaštenici, kao nositelji prava lova i navedene obveze upravljanja lovištima, javljaju kao potencijalno odgovorni subjekti za štete od divljih životinja, koje se smatra opasnim stvarima, pa je njihova odgovornost objektivna. Za štete koje divljač prouzroči na cesti, odgovara i osoba koja tom cestom upravlja, ali na temelju presumirane krivnje, pa se iste može osloboditi ako dokaže da je u svemu postupala sukladno svim svojim obvezama. Ako se radi o autocesti, sama činjenica da se na njoj našla divljač, ukazuje na propust u njenom održavanju, ali to se ne primjenjuje u slučajevima kada je divljač doletjela, budući da (i sve dok) ne postoje propisane obveze u smislu apsolutnog sprječavanja pristupa autocesti iz zraka.

Za uređenjem koje će istovremeno „pridonijeti razvoju i očuvanju prirodnog bogatstva i raspodjeli tereta odgovornosti za štetu između države, lovoovlaštenika i vozača“, što je bila uputa Ustavnog suda, u našem se pravnom sustavu još traga. Trenutno rješenje, prema kojem država isplaćuje naknadu za štete za koje bi trebali odgovarati lovoovlaštenici, iz razloga što nema dostupnog osigurateljskog pokrića, čini se dugoročno teško održivim.

Animals in Croatian tort law - liability for damage caused by and to animals

Summary: *The article presents the most controversial issues arising in the application of the general and special rules of tort liability to situations in which damage is caused by or to animals, depending on whether they are classified as wild or domestic animals, as well as to special categories of animals like pets. The traditional civil law classification of animals as property applies in both directions in tort law - animals as the “causer” of damage and animals as the object of a damaging act. For liability for damage caused by animals, it is of fundamental importance to distinguish between wild and non-wild animals. Regarding the current normative regulation of liability for damage caused by wild animals, it should be noted that for a sort time it led to changes in the prevailing opinion in case law, but also in the practice of insuring against such damage. In addition to the potentially responsible person, there is also a difference in nature, i.e. the basis of liability, which is strict (independent of fault) if the animal can be classified as a dangerous thing, and subjective (based on fault) if the animal has no characteristics that would allow such a classification. On the other hand, if an animal is injured and killed, i.e. if the animal is the object of a harmful act, its owner or possessor is on the side of the injured party and the animal is a thing that has been damaged or destroyed by*

a harmful act. Assuming that the damage was caused by an intentional criminal act, the owner may be awarded compensation that is higher than the market value of the animal (affection value).

Keywords: *wild animals, domestic animals, strict liability, fault, liability insurance*

Navedeni izvori i korištena literatura

Bukovac Puvača, M., Slakoper, Z., Belanić, L., Obvezno pravo Posebni dio II. Izvanugovorni obvezni odnosi, Novi informator, 2015.

Ćesić, Z., Šutić, M., Sive zone kod odgovornosti nastalu naletom vozila na divljač, de lege lata i de lege ferenda, Zbornik Sveučilišta Libertas, 6, 2021.

Jelušić, D., Ponovno o odgovornosti za naknadu štete nastale naletom divljači na vozilo, IUS-INFO, 09.05.2023.

Pravilnik o naknadi štete od strogo zaštićenih životinja („Narodne novine“ 97/23.)

Pravilnik o opasnim psima («Narodne novine» br. 117/08., 102/17.)

Stokić, M., Odgovornost za štete od divljači prema novom Zakonu o lovstvu, Novi informator, 28.01.2019.

Ustavni sud Republike Hrvatske, U-I/1740/2014 od 26. listopada 2021.

Ustavni sud Republike Hrvatske, U-I/4249/2018 od 18. lipnja 2019.

Ustavni sud Republike Hrvatske, U-I/4854/2019 od 10. ožujka 2020.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 4392/2022-3 od 18. listopada 2023.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 1432/2024-2 od 3. prosinca 2024.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 2424/2023-2 od 4. prosinca 2024.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 2767/2022-2 od 22. prosinca 2022.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 5681/2021-3 od 1. rujna 2022.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 146/2023-3 od 26. svibnja 2023.

Visoki upravni sud Republike Hrvatske, Us 3280/2011-6 od 20. ožujka 2013.

VSRH, Rev 987/2001-2 od 6. lipnja 2001.

VSRH, Rev 1142/2004-2 od 4. siječnja 2005.

VSRH, Rev 1415/1998-2 od 18. travnja 2001.

VSRH, Rev 1595/1990-2 od 20. studenog 1990.

VSRH, Rev 2678/1993-2 od 19. listopada 1994.

VSRH, Rev 759/92 od 3. lipnja 1992.

VSRH, Rev 762/1992-2 od 3. lipnja 1992.

VSRH, Rev 859/1994-2 od 10. siječnja 1996.

Zakon o cestama («Narodne novine» br. 84/11., 18/13., 22/13., 54/13., 148/13., 92/14., 110/19., 144/21., 114/22., 114/22., 4/23., 133/23.)

Zakon o lovstvu («Narodne novine» br. 99/18., 32/19., 32/20., 127/24.)

Zakon o obveznim odnosima («Narodne novine» br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22., 145/23., 155/23.)

Zakon o zaštiti prirode („Narodne novine“ br. 80/13., 15/18., 14/19., 127/19., 155/23.),

Zakon o zaštiti životinja („Narodne novine“ br. 102/17., 32/19., 78/24.)

Županijski sud u Bjelovaru, Gž 359/2009-2 od 17. rujna 2009.

Županijski sud u Bjelovaru, Gž 611/09-2 od 16. travnja 2009.

Županijski sud u Rijeci, Gž 250/2018-2 od 30. listopada 2019.

Županijski sud u Rijeci, Gž 444/2019-2 od 15. svibnja 2019.

Županijski sud u Rijeci, Gž 372/2016-2 od 16. svibnja 2017.

Županijski sud u Splitu, Gž 149/2017-3 od 18. ožujka 2020.

Županijski sud u Splitu, Gž 2917/2005 od 3. ožujka 2009.

Županijski sud u Varaždinu, Gž 1651/2019-2 od 3. ožujka 2020.

Županijski sud u Varaždinu, Gž 198/03-2 od 10. veljače 2003.

Županijski sud u Varaždinu, Gž 102/2019-3 od 22. kolovoza 2019.

Županijski sud u Varaždinu, Gž 1113/12-2 od 11. prosinca 2013.

Županijski sud u Varaždinu, Gž 189/17-3 od 2. listopada 2018.

Županijski sud u Varaždinu, Gž 2401/2017-3 od 30. svibnja 2019.

Županijski sud u Zadru, Gž 435/2019-2 od 23. travnja 2020.

Županijski sud u Zadru, Gž 435/2019-2 od 23. travnja 2020.

Županijski sud u Zadru, Gž 741/2018-2 od 29. travnja 2019.

Županijski sud u Zadru, Gž 1475/16-2 od 16. siječnja 2018.